

Barbara Lenard

Przegląd zagranicznych czasopism konserwatorskich

Ochrona Zabytków 21/1 (80), 62-64

1968

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

PRZEGLĄD ZAGRANICZNYCH CZASOPISM KONSERWATORSKICH *

6 **ZBORNİK ZAŠTITE SPOMENIKA KULTURE.** Wyd. Jugoslovenski Institut za Zaštitu Spomenika Kulture, Beograd. Ukazuje się raz w roku.

Rocznik XV (1964), stron 246, ilustracje.

Djurđje Bošković, Ivan Zdravković, Dobroslav Pavlović, *Skopska katastrofa u svetlu zaštite spomenika kulture (Katastrofa w Skopje w świetle ochrony zabytków)*, s. 5—10, 1 il. Omówienie strat w zakresie budynków i zbiorów takich instytucji, jak archiwa, biblioteki, muzea i Urząd Konserwatorski oraz sposobów zorganizowania pomocy zniszczonemu miastu, która przybrała rozmiary akcji międzynarodowej (wymienione osoby i instytucje krajowe i zagraniczne). Szczegółowiej omówiono trójfazowy plan prac Urzędu Konserwatorskiego: I — systematyczna ewidencja stanu zachowania obiektów i usunięcie największego zagrożenia; II — przeprowadzenie wstępnych prac ratowniczych, ustalenie dalszych potrzeb w zależności od stopnia zniszczenia i zgromadzenie dokumentacji; III — właściwe prace konserwatorskie. Jednym z głównych problemów była sprawa Starego Rynku, wysokiej wartości zespołu architektoniczno-urbanistycznego, zniszczonego w stopniu nie pozwalającym na uratowanie całości. Powstało pytanie: które z zachowanych obiektów i jak włączyć w nowy organizm miejski.

Krum Tomovski, *Stanje spomenika kulture Skopja posle katastrofalnog zemlotresa od 26. Jula 1963. godine (Stan zabytków Skopje po katastrofalnym trzęsieniu ziemi w dniu 26 czerwca 1963 r.)*, s. 11—19, 17 il., str. w jęz. francuskim. W ciągu 10 sekund katastrofy zabytki Skopje doznały równie ciężkich zniszczeń, jak cały zespół miejski, w którym odgrywały niepoślednią rolę. Straty te są niewymierne, bowiem dotyczą wartości nie dających się przeliczać finansowo, nagromadzonych przez wieki, od 518 r. — w którym miała miejsce podobna katastrofa. Są to w równej mierze obiekty kultowe, świeckie i militarne. Zabytki średniowiecznej architektury chrześcijańskiej rozlokowały się na wzgórzach wokół miasta, podczas gdy zabytki kultury islamskiej — w samym mieście. Wielka ich liczba uległa zniszczeniu. W dalszym ciągu autor omawia stopień uszkodzenia poszczególnych obiektów — w tym twierdzy „Kale” — licznych sławnych meczetów i mauzoleów, zespołów klasztornych i zabudowy mieszkalnej. Sumy niezbędne dla odbudowy i konserwacji zabytków Skopje sięgają rzędu miliardów dinarów.

Milan Gojković, *Zemljotresi i spomenici kulture (Trzęsienia ziemi a zabytki)*, s. 21—34, 7 il., str. w jęz. francuskim. Autor wychodzi z założenia, że

trzęsienia ziemi, jakie miały miejsce w ciągu ostatnich lat na świecie, zmuszają do zastanowienia się nad środkami zabezpieczenia obiektów zabytkowych przed zniszczeniem. Jugosławia leży w strefie, na którą przypada 53% ogółu wstrząsów sejsmicznych. Na bazie prawdopodobieństwa przyszłych wstrząsów i ich nasilenia, dającej się obliczyć z dotychczasowych doświadczeń, można ocenić stopień zagrożenia zabytków; zaś na podstawie ogólnej znajomości systemów statyczno-konstrukcyjnych — wykazać ich niezdolność do wytrzymania naporu sił wywołanych przy takim wstrząsie. Autor postuluje konieczność poddania poszczególnych zabytków specjalistycznym badaniom i analizom, a w zależności od ich wyniku odpowiednim wzmocnieniom (ściągaci stalowe, kable wysokiej wytrzymałości, elementy żelazobetonowe itp.).

Artykuły i studia

Miodrag Maksimović, *O slučajnom otkrivanju arheoloških predmeta i nalazišta (O przypadkowych odkryciach przedmiotów i stanowisk archeologicznych)*, s. 35—42, str. w jęz. francuskim. Omówienie sposobu regulowania przez normy prawne republik jugosłowiańskich sprawy znalezisk archeologicznych, dokonywanych przy okazji prac budowlanych i innych, a także spraw z tym związanych, jak: prawo własności, użytkowania, rekompensaty itp. Szczególnie zatrzymuje się autor przy sprawie przypadkowych odkryć w czasie prac nie wymagających zezwolenia, jak np. prace rolne. Postuluje modyfikację dotychczasowych niewystarczających przepisów, przy okazji przeprowadzania ogólnej ustawy o ochronie zabytków, zgodnie z nową konstytucją.

Slobodan Nenadović, *Oswrt na način zidanja srpskih srednjovekovnih spomenika (Ocena sposobów konstruowania średniowiecznych zabytków serbskich)*, s. 43—60, 25 il., str. w jęz. francuskim. Opisane różnych sposobów konstruowania murów w średniowiecznych budowlach serbskich. Autor zwraca uwagę na fakt, że przyczyny rozpadu licznych murów są ściśle zależne od techniki ich budowania, która nie zawsze była najlepsza. Jest to powód, dla którego u podstaw opieki nad zabytkami architektury leży konieczność studiowania przede wszystkim tego zagadnienia.

Badania i prace konserwatorskie

Ivan Zdravković, *Rezultati konzervatorskih ispitivanja i radova nagradu Magliču u Ibarskoj klisuri (Wyniki badań i prac konserwatorskich przeprowadzonych w twierdzy Maglič na przełęczy Ibarskiej)*,

zamieszczono w z. 3 (62) rocznika XVI (1963) „Ochrony Zabytków”, s. 69.

* Stały przegląd zagranicznych czasopism konserwatorskich obejmuje 11 wydawnictw, których zestaw

s. 61—79, 26 il., str. w jęz. francuskim. Relacja z prac badawczych i konserwatorskich, prowadzonych w twierdzy Maglič w latach 1960—63, jako kolejny etap realizowanego od wielu lat planu badań, konserwacji i adaptacji średniowiecznych zabytków fortyfikacyjnych. Data budowy fortecy nie była znana, sądzono jedynie, że pewne jej budynki wznosił arcybiskup Daniilo II. W rezultacie dokonanych odkryć archeologicznych i przeprowadzonych zabiegów konserwatorsko-adaptacyjnych twierdza Maglič, znakomicie usytuowana w krajobrazie, stała się jednym ze świetniejszych obiektów militarnych Jugosławii i najbardziej atrakcyjnym turystycznie na terenie Serbii.

Vesna Jenko, *Konzervatorski radovi na crkvi sv. Franje u Poreču (Prace konserwatorskie w kościele św. Franciszka w Poreču)*, s. 81—95, 16 il., obszerne str. w jęz. francuskim. Historia obiektu, dokładny opis stanu przed przystąpieniem do prac konserwatorskich oraz relacja z ich przebiegu. Kościół św. Franciszka w Poreču jest jednym z pierwszych obiektów architektury gotyckiej w miastach Istrii, wzniesionych w okresie osiedlenia się zakonu franciszkańców w tej okolicy. Zbudowany prawdopodobnie w końcu XIII i na początku XIV w., restaurowany w latach 1708—31, otrzymał w 1751 r. bogatą dekorację stiukową sklepienia, wykonaną przez mistrza bolońskiego Giuseppe Monteviti, a malowaną przez weneccjanina Angelo Venturini. Po kasacie zakonu — w 1806 r. — zamknięty, w 1844 r. przebudowany na cele świeckie. W 1925 r. fasada zachodnia rekonstruowana z okazji częściowej adaptacji obiektu na muzeum. Po pożarze w 1943 r. i bombardowaniach w 1944 r. — uszkodzony. Od 1957 r. prowadzone są systematyczne prace konserwatorskie zmierzające do przywrócenia pierwotnego charakteru gotyckiego elewacji kościoła, a barokowego — wnętrza. Po ich zakończeniu zabytek służyć będzie celom reprezentacyjnym.

Ksenija Cicarelli, *Popravlak kule Statilića u Segetu kod Trogira (Zabezpieczenie wieży Statilića w Seget koło Trogira)*, s. 99—104, 4 il., str. w jęz. francuskim. Artykuł poświęcony omówieniu prac zabezpieczających, podjętych wobec zagrożenia równowagi statycznej wieży. We wnętrzu założono konstrukcje żelazobetonowe, wiążące mury, które skonsolidowały budowlę. Wieża należała do rodu Statilićów, którego herby i inskrypcje z XVI w. znajdują się na fasadzie. Ich cechy stylowe wskazują na autorstwo Ivana Duknovića, rzeźbiarza pracującego na dworze Macieja Korwina na Węgrzech i pojawiającego się w Trogirze w pierwszych latach XVI w.

Ivan Bah, *Restauriranje kositrenog cevovskog vrča iz 1691. godine u Muzeju za umjetnost i obrt u Zagrebu (Konserwacja dzbana cechu rzeźników z 1691 r., w Muzeum Sztuki i Rzemiosła w Zagrzebiu)*, s. 105—108, 3 il., str. w jęz. angielskim. Omówienie zabiegów konserwatorskich, podjętych dla scalenia rozbitego na 4 części dzbana z 1691 r., należącego do cechu rzeźników. Prawdopodobnie pochodzi on z miejscowości Celje (na co wskazują trzy gwiazdy umieszczone obok daty, a figurujące w herbie tego miasta) i wykonany został przez konwisarza Hansa Adama Hammera (inicjały HAH). Właściwą metodę konserwacji ustalił ekspert British Museum Anthony Werner w czasie swego pobytu w Zagrzebiu.

Nadežda Katanić, *Nastavak ispitivanja i proučavanja starih kamenih mostova u Hrvatskoj, Sloveniji i Hercegovini (Kontynuacja badań i studiów nad starymi mostami kamiennymi w Chorwacji, Słowenii i Hercegowinie)*, s. 109—113, 8 il., str. w jęz. francuskim. Relacja z prowadzonej od wielu lat, przez Jugosłowiański Instytut Ochrony Zabytków, akcji badawczej. W latach ubiegłych objęto nią tereny Chorwacji, Słowenii i Hercegowiny. Autorka omawia obiekty, dla których wykonano techniczną inwentaryzację pomiarową i inne, które tylko sfotografowano, ponieważ przez adaptację dla celów nowoczesnego transportu utraciły swój pierwotny charakter. Równoległe z badaniami terenowymi prowadzono kwerendy archiwalne dla tego tematu.

Prace badawcze i konserwatorskie w monastyrze w Peciu

Anika Skovran, *Problem restauracije fresaka — njegovo rešavanje na domačem i inostranom planu (Problem konserwacji fresków — jego rozwiązywanie w kraju i za granicą)*, s. 115—125, 5 il., str. w jęz. francuskim. Artykuł teoretyczny, poświęcony zagadnieniom estetycznym w konserwacji malowideł ściennych. Retrospektywny przegląd poglądów na konserwację, panujących w różnych okresach na terenie różnych krajów — aż do czasów współczesnych. Zwrócenie uwagi na konieczność traktowania malowideł ściennych i architektury jako nierozłącznej jednostki i jako dzieła będącego w równej mierze realizacją estetyczną, co dokumentem historii. Omówienie cyklu zabiegów konserwatorskich, dokonanych w Jugosławii po zniszczeniach wojennych, z zaznaczeniem, że obecnie konieczne jest poświęcenie uwagi zagadnieniom właściwej prezentacji malowideł (głównie średniowiecznych) dla wydobycia ich wysokich walorów artystycznych.

Aleksandar Tomašević, *Problem konzervacije i prezentacije srednjovekovnog živopisa u crkvi sv. Apostola u Pečkoj patrijaršiji (Problem konserwacji i rewolucyjacji średniowiecznych malowideł w cerkwi św. św. Apostołów monastyrze Peckiego)*, s. 127—142, 23 il., str. w jęz. francuskim. Problem malowideł ściennych (XIII—XIV w.) w cerkwi św. św. Apostołów w Peciu jest problemem typowym dla świątyń z malowidłami średniowiecznymi we wschodniej części kraju. Wiąże się to z okresem panowania tureckiego, zamiany cerkwi na meczety i pokrywania malowideł nowymi warstwami tynku, po uprzednim ich nasiekaniu dla lepszej przyczepności. Kwestia rewolucyjacji tych malowideł stanowi problem specjalny. Opisana w artykule metoda prac przeprowadzonych w latach 1958—61 w cerkwi św. św. Apostołów, a zmierzających do przywrócenia jednostki i harmonii uszkodzonych fresków, została zastosowana w Jugosławii po raz pierwszy. Dotychczas stosowane nie dawały zadowalających wyników, czego przykładem — prace przeprowadzone przy tychże malowidłach w latach 1931—33 przez prof. Djurdje Boškovića, których krytycznej ocenie autor poświęca sporo uwagi.

Rajko Sikimić, *Konzervatorski radovi na živopisu u Pečkoj patrijaršiji u toku 1962. i 1963. godine i problemi retuša (Prace konserwatorskie przy malowidłach monastyrze w Peciu w latach 1962—63 i problem retuszu)*, s. 145—148, str. w jęz. francuskim. Omówienie dalszych prac prowadzonych w latach 1962 i 1963 przy konserwacji malowideł ściennych w cerkwi św. św. Apostołów.

Mihailo Vunjak, *Egzaktne nauke i konzervacija i restauracija zidnih slika — Povodom radova u Pečkoj patrijaršiji (Nauki ścisłe w konserwacji i restauracji malowideł ściennych — Na marginesie prac w monastyrze Peckim)*, s. 149—154, str. w jęz. francuskim. Ogólna charakterystyka zadań nauk ścisłych w dziedzinie konserwacji zabytków i wskazanie użyteczności danych, jakie można uzyskać dzięki ich pomocy. Kilka przykładów ilustrujących zastosowanie tych nauk w pracach konserwatorskich w monastyrze Peckim (oczyszczanie z wykwitów soli, z sadzy i parafiny, umacnianie warstw malarskich, ochrona murów przed wilgocią i szkodnikami biologicznymi). Omawiając zagadnienie konserwacji malowideł ściennych i oceniając kwalifikacje ludzi wykonujących tę pracę, autor akcentuje konieczność uzupełniania zniszczeń kolorem zbliżonym do oryginału, bez angażowania się w koncepcje nie znajdujące dostatecznie mocnych przesłanek.

Olivera Nedić, *Sistem konzervatorske dokumentacije o radovima u Pečkoj patrijaršiji (System dokumentacji konserwatorskiej prac prowadzonych w monastyrze Peckim)*, s. 155—157, str. w jęz. francuskim. Omówienie zagadnienia czynności naukowych w konserwacji zabytków oraz konieczności opracowania i udoskonalania ich metod; zagadnienie to było już

z różnych punktów widzenia, dyskutowane na łamach *Zbornika* (R. XI, 1960, s. 161—170; R. XII, 1961, s. 161—250; R. XIII, 1962, s. 95—110). Szczegółowa charakterystyka dokumentacji sporządzonej przez cały czas trwania prac w monasterze w Pečiu, z zaznaczeniem, że odbiega ona od ostatecznie ustalonego i ogólnie przyjętego w 1962 r. schematu opracowywania dokumentacji prac konserwatorskich.

Gordana Babić, *O rekonstrukciji oštećenih epigrama i natpisa na portretu Svetog Save u južnopevnici Svetih Apostola u Peći (Rekonstrukcija uszko-dzonych epigramów i napisów na obrazie św. Sawy w południowym ramieniu transeptu cerkwi św.św. Apostołów w Pečiu)*, s. 159—164, 6 il., str. w jęz. francuskim. Pomiedzy freskami odkrytymi w południowym ramieniu transeptu znajduje się portret określony przez legendę „Św. Sawa arcybiskup, fundator tego świętego miejsca”. Legenda nie określa jednak o którego z trzech arcybiskupów — noszących to imię w ciągu XIII i XIV w. — chodzi. Przesłanki historyczne wskazują na arcybiskupa Sawę I. Jego omphorion ozdobiony jest napisami greckimi, niestety — uszkodzonymi. Wobec faktu, że są to pierwsze wśród znanych epigramów, uznano ich rekonstrukcję — w tym szczególnym przypadku — za możliwą, natomiast uszkodzona legenda nie zostanie uzupełniona, ponieważ brak na to dostatecznych danych.

Milka Čanak-Medić, *Prilog proučavanju crkve sv. Apostola u Peći (Przyczynek do studiów nad cerkwią św.św. Apostołów w Pečiu)*, s. 165—172, 7 il., str. w jęz. francuskim. Omówienie wyników badań prowadzonych w czasie prac konserwatorskich w roku 1960 oraz dokonanych odkryć, które umożliwiły ustalenie chronologicznego rozwarstwienia obiektu. W pierwszej fazie była to budowla bazylikowa — najstarsza w kompleksie monasteru — należąca do grupy bazylik występujących na terenie Bośni, datowanych na pierwsze wieki chrześcijaństwa.

Gordana Babić, *Simbolično značenje živopisa u protezicu Svetih Apostola u Peći — Prilog konzervatorskim istraživanjima i dokumentaciji (Symboliczne znaczenie malowideł w prothesis cerkwi św.św. Apostołów w Pečiu — Przyczynek do badań i dokumentacji konserwatorskiej)*, s. 173—181, 11 il., str. w jęz. francuskim. Omówienie badań ikonograficznych fresków, zachowanych w prothesis cerkwi św.św. Apostołów. Freski pochodzące z ok. poł. XIII w., dotychczas nie konserwowane, nie były również przedmiotem analizy styloznawczej, która by pozwoliła na ściślejsze ich datowanie. Natomiast studia nad programem ikonograficznym malowideł wyjaśniły funkcję liturgiczną wnętrza oraz wpływ źródeł literackich, które inspirowały ikonografów serbskich.

Komunikaty.

Aleksandra Faber, *Naša nova izgradnja u odnosu na arheološke nalaze (Nasze nowe budownictwo w stosunku do odkryć archeologicznych)*, s. 183—190, 10 il., str. w jęz. francuskim. Omówienie problemu zagrożenia znajdujących się pod ziemią, nie eksplorowanych, obiektów archeologicznych dawnego budownictwa, przez współczesną działalność urbani-

styczno-architektoniczną. Wskazanie praktycznych możliwości zadowalającego rozwiązania obu problemów.

Mira Ilijanić, *Prilog dokumentaciji adaptacije gradske vijećnice u Varaždinu (Przyczynek dokumentacyjny do adaptacji ratusza w Varaždin)*, s. 191—195, 4 il., str. w jęz. francuskim. Zagadnienie użytkowania budynku starego ratusza wobec budowy nowej siedziby władz miejskich. Ratusz podarowany miastu w 1523 r. przez Jerzego Brandenburskiego, przebudowany w latach 1587—88, otrzymał w 1793 r. fasadę w stylu klasycznego baroku; wieżę dostawiono przed 1723 r. Dzięki decyzji władz miejskich przeznaczenia starego ratusza na cele reprezentacyjne, po uprzednim przeprowadzeniu badań i konserwacji, obiekt będzie nadal odgrywał ważną rolę w życiu miasta; równocześnie spełniony zostanie jeden z podstawowych warunków opieki nad zabytkami.

Zagraniczne instytucje ochrony zabytków

Paul Coremans, *Teorijska i praktična nastava o naučnom ispitivanju spomenika kulture — Prevod (Teoretyczne i praktyczne kształcenie poświęcone naukowemu badaniu zabytków — Tłumaczenie)*, s. 197—199.

Milka Čanak-Medić, *Centar za dokumentaciju i izučavanje istorije, umetnosti i civilizacije staroga Egipta (Ośrodek dokumentacji i badań historii, sztuki i cywilizacji starego Egiptu)*, s. 201—208, 6 il., str. w jęz. francuskim. Relacja z pracy Ośrodka Dokumentacji w Kairze opracowana na podstawie pobytu w nim dwóch fachowców (architekta i konserwatora), wydelegowanych przez Jugosłowiański Komitet do spraw UNESCO w ramach międzynarodowej akcji ochrony zabytków Nubii.

Recenzje książek i czasopism

Metodika restauraciji pamjatnikow architektury, Moskwa 1961, (M.Č.M.), s. 209—210.

Drewnje-Ruskoje iskusstvo, Moskwa 1963, (Olivera Nedić), s. 211—213.

Starine Crne Gore, R. I, Cetinje 1963, (N.K.), s. 213—214.

Starine Kosova i Metohije, t. II—III, Priština 1963, (N.K.), s. 214—215.

Gradža za proučavanje spomenika kulture Vojvodine, t. III, Novi Sad 1959, (N.K.), s. 215—217.

Varstvo Spomenikov, t. VIII, 1960—1961, Ljubljana 1962, (N.P.-M.), s. 218—221.

Muzeji, Belgrad, z. 15 (1962), z. 16—17 (1963), (N.K.), s. 221—225.

Bulletin Zavoda za likovne umjetnosti Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, Zagreb, R. IX (1961), nr 1 i 2, 3, R. X (1962), nr 1 i 2, 3, (O.N.), s. 226—227

Bulletin de l'Institut Royal du Patrimoine Artistique, Bruksela, t. III (1960), t. IV (1961), (G.B.), s. 227—231.

Museum, Paryż, R. XI (1958), nr 1, 2, 4, R. XII (1959), nr 1, 2, R. XIII (1960), nr 1, 3, 4, R. XIV (1961), nr 2, 3, R. XV (1962), nr 2, 3, 4, (O.N.), s. 231—233.

Wymiana publikacji, s. 235—246.

Barbara Lenard